

ROGROGO SE O'O'I

'Ut'āk ne ta le' rakot 'e ut rakoag ne matanitū (state) ma ut rakoag ne jen 'e 'on 'ihete' la ut rakoag ne matanitū (state integrated)

Ut rakoag ta rak'āk se 'äea ne 'ou le' ta 'ut'āk ma toak'āk vahia 'e rakot 'e ut rakoag ta. Peap rogrog te'is nā sin se 'äe ta rogrog hoi'āk. 'Äe kop ma pā sākior se foh fak matanitū ma foh tū hoi'āk ne mou se 'on la 'ut'āk karāu ne ta le' rakot 'e ut rakoag ta la tāu ma terān his (stand-downs), ne 'ut'āk karāu ne ta le' rakoat 'e ut rakoag ta la tāria rē puer 'on tāunā' pure (suspensions), ne foh ne mou se on la hot'āk pāu ne ta le' rakot 'e ut rakoag ta (exclusions ma expulsions), tē 'i la pōam 'famorit ne puer se ut rakoag ta.

Nōnō ka 'ou le' ta la pō ta totogit 'e ut rakoag ta, 'äe kop ma la kokon ne fek se ut rakoag ta ne 'ou le' ta. 'Äe kop ma la pā hāiasoag se 'ou le' ta 'inea ne tese tē ne soko, ne kop ma 'äe pā 'es la ut rakoag ta la tötög'āk 'ou le' ta.

Ia tē pumuet la a'fai se rogrog ne hanhap rua ma garue ag'esea ma ut rakoag ta ma 'ou le' ta la hö'ākia 'ou le' ta se rako.

A'häe ma noh a'totoak

Häifäegag ma 'ou le' ta
'e rēko tē ne soko

Rēa'häe se tē ne 'ou le' ta a'soko
ma la' la häifäegag ma famorit
ne puer se ut rakoag ta

Sajo' ne fa' sā'i'o

Ka tes ta 'on fuag ne stand-down?

'On fuag ne stand-down ia' rē puret ne la a'sokom 'e famorit ne puer se ut rakoag ta 'on la 'ut'āk ne ta le' rakot 'e ut rakoag ta 'e laloag ne ta avat ne la fāi. Stand-downs kal pō ra la sīr'āk terān liqām 'e laloag ne ta väeag rakoat (term) ne terān rak sagħul 'e laloag ne ta fāut.

Ka tes ta 'on hün ne stand-down?

Famorit ne puer se ut rakoag ta kop la ma 'on hün leleit se 'on rēpure ne a'sok ne tēkē 'i:

- » le' rak ta 'on ag tō'a'noa ma 'on a'sok ne ta tē raksā' pāut (serious misbehaviour) pō la hō' ta pefa'it ne kel'āk ma rak'āk ta ag mamārūt se lelea' rak ne tore 'e ut rakoag ta (**Section 80(1)(a) e the Education and Training Act 2020**), ne
- » le' rak ta 'on sok'āk ma kikia ne 'on ag tō'a'noa kel'āk ma rak'āk ta ag mamārūt se lelea' rak ne tore 'e ut rakoag ta (**Section 80(1)(a) e the Education and Training Act 2020**), ne
- » hün se ag 'on le' rak ta, ia' kop ma la hele' se tēkāet ne ia' le' rak ta, ne ta lelea' rak hoi'āk 'e ut rakoag ta la pō la agtāu ma ta pefa' ti'ut nōnō ka le' rak ta kat 'ut'āk karāu ra 'e ut rakoag ta (stand-down) (**Section 80 (1)(b) of the Education and Training Act 2020**).

Te ka ta le' rakot la pō la 'ut'āk karāu 'e ut rakoag ta (stood-down) 'e kao ne ta fohot 'e ut rakoag ta?

Famorit ne puer se ut rakoag ta kal pō 'e ra la 'ut'āk le' rak ta (stand-down) 'e av heta'ag 'e rēko le' rak ta kaoa ta fohot 'e foh ne rak ta ne 'on aga kat 'atmāi ra ne ia' toa'noa pāu. Famorit ne puer se ut rakoag ta kop la rē a'häe ma rēpuer a'lelei pāu se te' ne tē ne soko ma 'inea toton ne tēet ne a'sok vahia noj la 'ut'āk le' rak ta 'e ut rakoag ta.

Famorit ne puer se ut rakoag ta kop la rēpuer nonoj.

Nōnō ka 'otou le' heta 'ut'āk karāu vāh 'e ut rakoag ta (stood-down), tes ta la soko?

1. 'Ou le' ta la pō la ho'im se ut rakoag ta 'e terān ne famorit ne puer se ut rakoag ta fā' sio se 'on puk ta (**Section 80(3) of the Education and Training Act 2020**).
2. 'Äe ma/ne 'ou le' ta kop ma la far'āk la tāunā' ma famorit ne puer se ut rakoag ta (ne famorit ne puer se ut rakoag ta kop ma la far'āk la tāunā' ma 'äe) la häifäegagan hün ne 'ou le' ta kop la 'ut'āk karāu 'e ut rakoag ta (stand-down). 'Äe la pō se' ma la hoa' ta le' hoi'ākit ma 'äea.
3. 'Ou le' ta kop ma la la' se ut rakoag ta la pō ta sal leleit la hāiasoag se 'on māūr faktakro ma pō puer'āk lelei 'e laloag ne avat ne ia' la 'ut'āk karāu 'e ut rakoag ta (**Section 80(3) e Education and Training Act 2020**).
4. 'Ou le' ta kop ma la pō la la' se rako 'e ut rakoag ta 'e laloag ne av het ne fāi la ia' kal rak ra la a'sok ta kāqinag manea' ne kilas, nōnō ka 'äe la far'āk se famorit ne puer se ut rakoag ta ma ia' la rēa'häe se 'ou far tē ta ma 'inea ne tēkē te'is lelei la a'sok (**Section 80(3) of the Education and Training Act 2020**).
5. 'Äe kop ma pā far'āk se ut rakoag ta ne Ministeri ne Rako la pō ta pukut ne mou se 'e foh ne Rako – Education (Stand-down, Suspension, Exclusion and Expulsion) Rules 1999. Foho tāe 'e website ne Ministeri ta 'e www.minedu.govt.nz/goto/sdsrules. Foh 'i fā' atakoa rogrog ne mou stand-downs ma suspensions ('io se fā' ne rāu ne peap ta la 'inean nampa ne telefono 'e Ministeri ta).

'Ut'āk karāu ne ta le'et 'e ut rakoag ta (stand-down) ia' eageke'ea tēet ne kao foh fakmatanitū ne 'ea criminal offence ma kal af'āk ra 'e rogrog ne la fā' 'e Pirismāne.

'Ou le' ta kat a'noa ra la jen 'oris ut rakoag ta hün se 'ut'āk karāut 'e ut rakoag ta (stand-down).

'E tāuna'it ne la a'sok hūn se 'ut'āk karāu ne ta le' rakoat (stand-down), saio' se famorit ne puer se ut rakoag ta:

- » tes ta soko 'e on a'hāe ma rāe tē, ma te ka iŋ hāifäegag ma 'ou le' ta hūn se 'on kokono ma 'afai se sui'āk ma a'hāe ma rāe tē ne 'ou le' ta
- » ka sal tes ta iris hāiasoag se 'ou le' ta la 'inea toton tēet ne iŋ a'sok sin la ma 'on totogit se kāinag ag ta'ag ma iŋ la rak ta tēet
- » ka salat ne a'es'ao'āk la nā'iā tööt ta se 'ou le' ta la garue tapen ma 'ae la hāiasoag tapen se 'ou le' ta
- » nōnō ka tēet ne soko leum 'e ta tēet ne ti' se' 'on raksa'a
- » ka hāiasoag ma puer'āk lelei tes hoi'āk ta la pō
- » tes ta sal lelei hoi'āk ne 'ou le' ta la pō la hō' a'lelei se rako.

Se mao'āk: Ut rakoag ta la pō la hāisok'ākiag 'ae ma te' ne ut garueag ne la pō la hāiasoag ma nā puer'āk lelei ma hāiasoag ho'āk.

Ut rakoag ma'oi ma 'oris sal lelei la hō'ākia lä'riri' rako se rērē ne ut rakoag ta. 'Āe la pō se' ma la hāiasoag 'e sal 'i:

- » garue ag'esea ma ut rakoag ta
- » hugag'esea la hāiväeg ma a'es'ao'āk ta 'amnāk fak garuet
- » sākior ma 'io la 'amnāk fakgarue ta la garue a'lelei
- » noh hāisok'ākiag hāifäegaga ma ut rakoag ta.

'E ut tes ta 'ae la pō la la' nōnō ka pā 'es sal lelei ma puer'āk lelei?

Student Rights Service

This service is run by Wellington Community Law Centre (wclc)

PO Box 24005, Wellington 6142

Tel: 04 499 2928

Email: info@wclc.org.nz

Web: www.wclc.org.nz/our-services/the-student-rights-service/

Address:

Level 2, 15 Dixon St
Wellington

Te Awa Kairangi
Level 2, 59 Queens Drive
Hutt Valley

YouthLaw Aotearoa (ofrāu se te' ne utu)

Telefon ta: 0800 884 529

'Imel ta: nzyouthlaw@gmail.com

Web: www.youthlaw.co.nz

Commissioner se Lä'riri'i

PO Box 5610, Wellington 6145

Telefon ta: 0800 2244 53

'Imel ta: advice@occ.org.nz

Web: www.occ.org.nz

Ut Garueag ne Foho 'e Pure'aga (Community Law Centres)

Web: www.communitylaw.org.nz

Citizens Advice Bureau

Telefon ta: 0800 367 222

Web: www.cab.org.nz

A'hāe'āk tape' ma famör ne 'inea 'ou le' ta ma pō la fäeag hūn se iŋ, fak se ta famorit ne muq'ākia iris 'e mane'a, famör rē rak hāiasoagat ne famorit ne nā sal lelei ma 'amnāk lelei la hāiasoag se 'oris māuri (counsellor).

Figalelei ma se mao'āk: iŋ kop ma lelei se' la se far'āk se ta le' garuet 'e ut rakoag ta ne le'et ne garue se kāutung'iag ne ut rakoag ta, 'e kop ma iris kal pō 'e ra la fäeag 'e rēko 'ou le' ta.

MINISTERI NE ROKO

www.education.govt.nz

Tai Tokerau	Telefon ta: 09 436 8900	'Imel ta: enquiries.whangarei@education.govt.nz
Auckland	Telefon ta: 09 632 9400	'Imel ta: enquiries.auckland@education.govt.nz
Waikato	Telefon ta: 07 850 8880	'Imel ta: enquiries.hamilton@education.govt.nz
Bay of Plenty/Waiariki	Telefon ta: 07 349 7399	'Imel ta: enquiries.Bop-Waiariki@education.govt.nz
Hawke's Bay/Tairāwhiti	Telefon ta: 06 833 6730	'Imel ta: enquiries.napier@education.govt.nz
Taranaki, Whanganui, Manawatu	Telefon ta: 06 349 6300	'Imel ta: enquiries.wanganui@education.govt.nz
Wellington area	Telefon ta: 04 463 8699	'Imel ta: enquiries.lowerhutt@education.govt.nz
Nelson, Marlborough, West Coast area	Telefon ta: 03 546 3470	'Imel ta: enquiries.nelson@education.govt.nz
Canterbury	Telefon ta: 03 378 7300	'Imel ta: enquiries.christchurch@education.govt.nz
Otago/Southland	Telefon ta: 03 471 5200	'Imel ta: enquiries.dunedin@education.govt.nz

'Äe kop ma la pō la hāifäegag ma:

Human Rights Commission

Telefon ta: 0800 496 877

'Imel ta: infoline@hrc.co.nz

Text: 0210 236 4253

Web: www.hrc.co.nz

Ofes ne Ombudsman

PO Box 10152, Wellington 6143

nampa ne telefon ofrāu se Niu Siragi 'atakoā

Telefon ta: 0800 802 602

Pā gū'āk ta tēet

'Imel ta: info@ombudsmen.parliament.nz

Web: www.ombudsmen.parliament.nz